

УДК 316.42:[314.44+338.48]

Каленюк І. С.
Котенко Т. М.

Інститут демографії і соціальних досліджень імені М.В. Птухи
Національної академії наук України

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ СФЕРИ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ

Розглянуто підходи до визначення соціальної результативності рекреації та туризму. З'ясовано сутність соціальної результативності рекреації та туризму, визначено особливості сучасного стану розвитку рекреаційно-туристичної діяльності. Узагальнено основні соціальні ефекти впливу рекреації та туризму на особистісний розвиток, здоров'я населення, розвиток національної економіки. Виділено позитивні та негативні ефекти, внутрішні та зовнішні ефекти рекреації та туризму.

Ключові слова: рекреація та туризм, соціальна результативність, соціальні ефекти, соціально-економічна ефективність, внутрішні та зовнішні ефекти.

Постановка проблеми. Важливим соціальним аспектом розвитку рекреації та туризму є потужний вплив рекреаційно-туристичної діяльності на людський розвиток, забезпечення оздоровлення та відпочинку населення, проведення змістовного дозвілля. Розвиток людини є основною метою та критерієм суспільного прогресу. Основні цілі людського розвитку формуються в трьох напрямках: перший – можливість прожити довге життя, підтримуючи добрий стан здоров'я, другий – доступність знань, одержання освіти, третій – наявність коштів, що забезпечують гідний рівень життя [1, с. 293].

Рекреація сприяє зміцненню й підтриманню здоров'я та довголіття, які є найважливішими передумовами людського розвитку. Освіта, культура, інтелектуальний потенціал – це могутні фактори вирішення важливих соціальних завдань, пов'язаних із досягненням ефективної самореалізації населення в усіх аспектах людської життєдіяльності – трудовому, громадському, особистому; це сфери, які набувають першочергового значення у забезпеченні економічного зростання (за рахунок підвищення продуктивності праці), справедливого розподілу національного доходу, зменшення злочинності, зростання рівня культури, підвищення якості життя, розширення можливостей вибору [2]. Туризм виступає однією з привабливих форм освіти, розширення світогляду людини, а, як відомо, освіченіші люди виявляють більший попит на якісні туристичні послуги. Культурне різноманіття й збереження культурної самобутності є важливими чинниками розвитку туризму. Отже, розвиток рекреації та туризму є й індикатором людського розвитку, й чинником соціально-економічного зростання і підвищення добробуту в Україні. Поглиблення теоретико-методологічних засад дослідження соціальних аспектів розвитку рекреації та туризму, зокрема узагальнення підходів до визначення соціальної результативності рекреації та туризму, є однією з найважливіших актуальних проблем сучасної економічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний соціальний та економічний ефект рекреації та туризму дозволяє віднести дану сферу до так званих суспільних благ, що обмежує можливість ринкової системи організації економічної діяльності в цій сфері та має ряд суперечливих аспектів. Серед них – обмеженість (недосконалість) конкуренції, часто пов'язаної з унікальним для споживача характером певних видів рекреаційно-туристичних послуг; наявність значних позитивних та негативних ефектів, внутрішніх і зовнішніх ефектів; існування ринків рекреаційно-

туристичних послуг, де ринкове саморегулювання (в основному на соціально значущі види послуг) не спрацьовує.

Проблеми соціально-економічної ефективності функціонування рекреації та туризму, визначення заходів її підвищення в Україні та світі знаходяться в центрі уваги економічної науки. Найбільш глибоко та системно розглядаються особливості рекреації та туризму як сфери ринкових відносин, проблеми розвитку рекреаційно-туристичної діяльності, надання рекреаційно-туристичних послуг населенню, розробка й реалізація державної та регіональної політики щодо розвитку рекреації та туризму в роботах цілої низки вчених, таких як Величко В.В., Герасимчук З.В., Гідбут О.В., Грішнова О.А., Гудзь П.В., Казачковская Г.В., Кирик В.Ф., Кобанець Л.О., Кравченко Н.О., Любіцева О.О., Новіков В.М., Стеченко Д.М., Ткаченко Т.І., Фоменко Н.В., Шмагина В.В. та ін. [1-17]. Проте дослідження соціальної результативності сфери рекреації та туризму, визначення їхнього впливу на економіку країни і суспільний розвиток потребують більш повного наукового обґрунтування.

Мета статті полягає в узагальненні підходів до визначення соціальної результативності рекреації та туризму, з'ясуванні сутності соціальної результативності рекреації та туризму, визначенні особливостей сучасного стану розвитку рекреаційно-туристичної діяльності, узагальненні основних соціальних ефектів впливу рекреації та туризму на особистісний розвиток, здоров'я населення, соціально-економічний сталий розвиток території.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна має всі потенційні можливості для розвитку рекреації та туризму і посилення їхнього впливу на соціальні аспекти життя населення: відпочинок й оздоровлення, підвищення інтелектуальних можливостей і культурного рівня людини, загалом – підвищення якості життя. Усе це можуть забезпечити унікальні природно-кліматичні, історичні, культурні та етнографічні ресурси. Великий вклад мають регіони Північного Приазов'я, Карпат, з величезною вірою на возз'єднання необхідно назвати Крим, а також багаті на історичні пам'ятки і культурну спадщину українські міста та села.

Дослідження проблем соціально-економічної ефективності потребує чіткого визначення основних категорій та величин, необхідних для її обчислення. Економічна ефективність – це поняття, яке характеризує результативність здійснених витрат, це – співвідношення між понесеними витратами та отриманими економічними результатами. Економічна ефективність розкривається цілим

комплексом показників, як правило, вартісних: продуктивністю праці, фондівіддачею, матеріалівіддачею, нормою прибутку тощо.

Соціально-економічна ефективність – це співвідношення отриманих результатів відносно здійснених витрат у різних сферах суспільного життя. Оцінити соціально-економічну ефективність набагато складніше, тому що не всі результати, навіть дуже важливі, можуть бути виражені у вартісній формі.

Оцінювати ефективність, раціональність витрат ресурсів на будь-які цілі необхідно на підставі певних критеріїв. Такими критеріями можуть бути економічність, продуктивність та результативність. Економічність характеризує витратну, ресурсну сторону ефективності. Згідно з даним критерієм, витрати мають бути мінімально можливими. Продуктивність – це співвідношення обсягів продукції або послуг із величиною витрат на їхнє виробництво. Результативність характеризує відповідність витрат і досягнутих результатів конкретним цілям. Якщо при оцінці продуктивності увага концентрується на окупності витрат, то при аналізі результативності – скоріше на мірі відповідності одержаних результатів певним потребам та цілям суспільства [18, с. 146].

Продуктивність та результативність виражають, по суті, різні аспекти ефективності. Виокремлення їх зумовлено тим, що між цими критеріями можуть виникати суперечності. Так, наприклад, продуктивність може зростати при наявності економії від масштабу, тоді як з точки зору результативності доцільно обмежитися меншим обсягом.

В умовах різкого скорочення державного фінансування соціальної сфери більшість установ стоять перед складним завданням забезпечення ефективного функціонування за умов обмежених ресурсів. Підвищення ефективності передбачає різні заходи залежно від того, які критерії ефективності будуть взяті за основу. Якщо метою є просто зниження витрат, то це проявиться в їхньому скороченні, і в першу чергу – витрат на заробітну плату працівників, оскільки це найвагоміша витратна стаття. Результат у даному випадку важливий лише кількісний – зменшити витрати незалежно від випуску [18, с. 159].

Підвищення продуктивності діяльності передбачає співставлення витрат з передбачуваною кількістю обслугованих/оздоровлених осіб. Будь-який заклад намагається знизити витрати на одного споживача, збільшуючи їхню чисельність або зменшуючи реальні видатки. Водночас зростання продуктивності може не означати, відповідно, кінцевої результативності.

Економічність і продуктивність характеризують економічний аспект ефективності, тобто величину витрат та співвідношення величини витрат та одержаного продукту, ефекту. Результативність розкриває соціально-економічний аспект ефективності, тобто адекватність результату діяльності соціальним та економічним цілям суспільства.

Окрім того, ефективність може мати внутрішній та зовнішній аспекти [18, с. 147]. Внутрішня, або виробнича, ефективність виражає продуктивність і результативність виробництва рекреаційно-туристичних послуг із точки зору галузі, її внутрішніх цілей і завдань. Зовнішня ефективність, або ефективність обміну, виражає міру, якою «вироблені» галузями рекреації та туризму, її суб'єктами, закладами результати відповідають вимогам і поставленим цілям суспільства.

Важливість підвищення ефективності функціонування рекреації та туризму зумовлюється не

тільки безпосередньою цінністю її для людини, але й тим фактом, що ці видатки є інвестиціями з наступною віддачею. У даному випадку мова йде про економічний аспект ефективності – віддачі від витрат на рекреацію та туризм. Для суспільства віддача від витрат на рекреацію та туризм проявляється у підвищенні продуктивності праці, зростанні сукупних макро-економічних показників: ВВП, ВВП, національного доходу тощо.

Як уже неодноразово підкреслювалося вище, роль рекреації та туризму в суспільному розвитку не можна зводити тільки до впливу її на економічне зростання. Поряд із завданнями економічного характеру рекреація та туризм виконують й інші дуже важливі соціальні функції. Суспільство бажає не тільки прискорити економічне зростання і підвищити ріст на душу населення, але й також поліпшити розподіл та вплив рекреації та туризму на людей. Забезпечення такої ролі рекреації та туризму протягом періоду бюджетної економії разом із підвищенням результативності рекреації та туризму вимагає зовнішньої та внутрішньої ефективності останніх.

Зовнішня ефективність рекреації та туризму, яка полягає у впливі на сталий розвиток суспільства, залежить від її внутрішньої ефективності. Вони можуть бути відносно незалежними, мати свої самостійні значення. Водночас їх не можна розривати, ефективність рекреаційно-туристичної діяльності має розглядатися в єдності зовнішнього та внутрішнього аспектів.

Економічна ефективність охоплює показники, які підлягають вартісній оцінці [18, с. 158]. Безумовно, далеко не всі сторони рекреаційно-туристичної діяльності можуть бути оцінені вартісно. Найбільшою проблемою для вчених та практиків у рекреаційно-туристичній сфері виступає розробка алгоритму оцінки широкого спектру соціально-економічних результатів рекреації та туризму. Ця проблема ще потребує свого подальшого дослідження.

Показником внутрішньої економічної ефективності рекреації та туризму на макrorівні виступає показник вартості обслугованих/оздоровлених осіб, що виражає сукупні витрати держави на утримання колективних засобів розміщення різних рівнів (зокрема санаторно-курортних, готельних та аналогічних закладів розміщення). Величина видатків на одного рекреанта/туриста є важливим показником, який свідчить про те, в яку суму обходиться державі (або іншим суб'єктам) обслуговування/оздоровлення однієї особи за певний термін часу (як правило, рік). Водночас цей показник не повинен бути жорстким орієнтиром у підвищенні ефективності рекреаційно-туристичної діяльності.

Показники рекреаційно-туристичних вихідних ресурсів, процесів та кінцевих результатів обслуговування/оздоровлення осіб є, по суті, сирими описовими даними. При оцінці результативності в даному випадку неможливо орієнтуватися на універсальні показники прибутковості, і тому необхідно розробляти спеціальні індикатори досягнення цілей.

Критерії кількості досягнення цілей рекреації та туризму охоплюють кількісні параметри функціонування рекреаційно-туристичної сфери. Ці параметри насамперед повинні характеризувати вихідні ресурси рекреації та туризму, зокрема: кількість об'єктів рекреації та туризму (спеціалізованих засобів розміщення, готелів та аналогічних засобів розміщення, суб'єктів туристичної діяльності); середньооблікова кількість штатних

працівників; доходи від наданих послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних платежів), охоплення населення різними видами послуг, а також забезпечення населення, розраховане на 10 тис. ос. Обсяг вихідних ресурсів свідчить про той стан рекреації та туризму, який наявний в країні (табл. 1).

З'ясування системи критеріїв та показників ефективності рекреаційно-туристичної діяльності дозволяє дослідити, які заходи і напрями застосовуються та який вони мають вплив із точки зору як економічної, так і соціальної ефективності. Дані по витратах, узяті ізольовано, не мають сенсу. Конкретна високовитратна діяльність може бути високоефективна, а низьковитратна діяльність – низькоефективною і втратною. Так, наприклад, з метою підвищення ефективності витрат на заробітну плату може підвищуватися інтенсивність використання праці лікарів чи інших працівників, збільшуватися їхнє навантаження.

Стосовно рекреаційно-туристичної сфери можуть використовуватися такі критерії досягнення цілей: кількості (кількість закладів рекреації та туризму та суб'єктів туристичної діяльності, кількість рекреантів/туристів тощо), якості (видатки на одного обслугованого/оздоровленого), рівності (охоплення різних категорій і верств населення) та відповідності (досягнення певних результатів: збільшення тривалості життя, скорочення смертності тощо).

Вирішальною частиною ефективною системи менеджменту рекреації та туризму виступає комплекс показників ефективності, результативності та рівності, які характеризують відношення результатів чи здобутків до витрат і тому виступають показниками ефективності вищого рівня (при умові коригування неринкових віддач). Показники ефективності тоді можуть бути порівняні в часі, а також між країнами для з'ясування на-

прямів, за якими рекреаційно-туристична сфера добре працює і за якими вимагає поліпшення.

Аналіз сучасного стану рекреаційно-туристичної діяльності на основі врахування системи показників соціальної результативності рекреації та туризму (табл. 1) дозволив визначити такі особливості їхнього сучасного розвитку:

- погіршення соціальних показників результативності функціонування сфери рекреації і туризму; зниження (особливо протягом останніх двох років) показників охоплення населення різними видами рекреаційно-туристичних послуг; зниження фактичного рівня забезпеченості населення регіонів об'єктами рекреаційно-туристичної інфраструктури порівняно з нормативним;

- посилення недоступності для значної частини населення цих послуг у результаті погіршення рівня життя і зменшення доходів; зниження частки рекреаційних послуг у структурі платних послуг унаслідок загального зубожіння населення та переміщення витрат на послуги, плата за які має обов'язковий характер; різке зменшення споживання рекреаційних послуг сільським населенням; скорочення витрат населення на рекреаційні послуги в загальних витратах і заощадженнях;

- зростання структурної незбалансованості ринку рекреаційних послуг у регіонах, утрата значної частини рекреаційно-туристичного потенціалу галузі (Крим і Донбас);

- хронічне незавантаження об'єктів рекреаційно-туристичної інфраструктури та значна зношеність основних фондів цих підприємств; продовження експлуатації та використання традиційних рекреаційних зон, незначне освоєння перспективних зон і нетрадиційних видів рекреаційно-туристичної діяльності; недостатність ресурсів для покращання якості послуг та інвестування.

Таблиця 1

Показники соціальної результативності об'єктів рекреації та туризму України за 2001–2014 рр.

Показники	2001	2005	2011	2013	2014	2014/2013, %
Кількість об'єктів, од.:						
- спеціалізованих засобів розміщення	3304	3245	2377	2829	1928	68,2
на 10 тис. населення, од.	0,7	0,7	0,5	0,6	0,4	72,1
- готелів та аналогічних засобів розміщення	1258	1232	1252	3582	2644	73,8
на 10 тис. населення, од.	0,3	0,3	0,3	0,8	0,6	78,1
- суб'єктів туристичної діяльності	2652	2828	4793	5071	3885	76,6
на 10 тис. населення, од.	0,6	0,6	1,1	1,1	0,9	81,1
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб:						
- спеціалізованих засобів розміщення	122886	119743	102 003	88626	51774	58,4
на 10 тис. населення, осіб	26	26	22	20	12	61,8
- готелів та аналогічних засобів розміщення	-	31312	51 415	37867	26644	70,4
на 10 тис. населення, осіб	-	7	11	8	6	74,5
- суб'єктів туристичної діяльності	-	10632	14411	13531	11513	85,1
на 10 тис. населення, осіб	-	2	3	3	3	90,0
Доходи від наданих послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних платежів), тис. грн.:						
- спеціалізованими засобами розміщення						
всього, тис. грн.	-	-	6869936,6	6316488,6	3174075,6	50,3
на 1 особу, грн.	-	-	150,5	139,0	73,9	53,2
- готелями та аналогічними засобами розміщення						
всього, тис. грн.	610010,8	1647159,8	4027621,4	5851483,9	3404439,0	58,2
на 1 особу, грн.	12,7	35,3	88,3	128,8	79,3	61,6
- суб'єктами туристичної діяльності						
всього, тис. грн.	249701,8	987950,6	4937716,0	5676272,0	5566644,5	98,1
на 1 особу, грн.	5,2	21,2	108,2	125,0	129,7	103,8

Джерело: [19–21]

Таким чином, на сучасному етапі рекреаційно-туристична сфера України знаходиться під впливом великої кількості негативних чинників, особливо це стосується нестабільної політичної та економічної ситуації в державі, недосконалого механізму управління з її боку. Це приводить до гальмування інвестиційного клімату, належного фінансування, налагодження міжнародних зв'язків та розвитку туристичної індустрії взагалі. Ретельне планування та ефективне управління може нейтралізувати негативні наслідки, які супроводжують позитивний ефект вигоди. Управління природними і людськими ресурсами з метою забезпечення максимального задоволення відвідувачів і водночас зведення негативного впливу до мінімуму є головним принципом.

Важливе значення рекреації та туризму полягає в тому, що вони є складовими одночасно економічної та соціальної сфер життя суспільства. При цьому рекреацію та туризм як соціальне явище можна розглядати й як соціальну практику, й як сферу відпочинку та дозвілля, й як форму споживання, й як культурний феномен. Окрім того, сфера рекреації та туризму напругу пов'язана з навколишнім середовищем. У цьому ракурсі дослідження рекреації та туризму як соціального явища може досліджуватися в різних галузях наукових знань, у зв'язку з чим соціальний вимір рекреації та туризму потребує поглибленого підходу, який реалізується через уточнення положень щодо соціальної результативності рекреації та туризму.

Соціальна результативність рекреації та туризму розкривається через широке коло соціальних ефектів впливу рекреації та туризму, які можна узагальнити і представити наступним чином:

1. *розвиток особистості людини.* Ця сфера здійснює пізнавальний, естетичний, творчостимулюючий, поведінковий, соціокультурний, виховний, соціокомунікативний вплив на особистісний розвиток людини;

2. *відновлення здоров'я населення.* Оздоровчо-рекреаційний ефект рекреації та туризму зазвичай визначається як відтворювальний, чи репродуктивний, він дозволяє відновлювати сили та внутрішні резерви людини, витрачені як у процесі трудової діяльності, так і при виконанні поточних побутових обов'язків. З точки зору туриста чи рекреанта як споживача саме ця функція є пріоритетним проявом рекреації та туризму. Причому оздоровчий ефект диференціюється на лікувальний, відомий із давніх часів, та профілактичний, характерний для більшості сучасних видів відпочинку та туризму;

3. *покращання соціальних аспектів економічного розвитку* (збільшення зайнятості, зростання доходів населення, зростання економіки і ВВП тощо) [22, с. 48]). Важливим аспектом виступає забезпечення сталого розвитку, що, з одного боку, сприяє реалізації всіх інших соціальних проявів туризму та рекреації та виступає їхньою передумовою. З іншого боку, сталий розвиток є наслідком реалізації соціальної функції рекреації та туризму. Особливо це стосується дотримання екологічності при проведенні рекреаційно-туристичної діяльності. Адже рекреаційна та туристична пропозиція у значній мірі базується на природно-кліматичних ресурсах і залежить від екологічної ситуації в країні. Остання має вплив на ті види рекреаційної та туристичної діяльності, які безпосередньо пов'язані з природним середовищем, так як для сучасних рекреантів та туристів якість

навколишнього середовища, екологічна безпека є найважливішими критеріями при прийнятті рішення про подорож.

Особливу роль відіграють рекреація та туризм у розвитку кризових територій, оскільки для них туристично-рекреаційна діяльність слугує альтернативною галуззю економіки, що сприяє сталому розвитку. На думку експертів Всесвітньої туристичної організації, якщо в регіонах з активною та добре диверсифікованою економікою туризм не має безумовного соціально-економічного ефекту, то саме у кризових регіонах він є фактором соціально-економічного розвитку, слугує ефективним способом забезпечення зайнятості та скорочення бідності. Протягом останніх років по цілому комплексу показників (економічне зростання, надходження іноземної валюти, інвестиції та кількість робочих місць) динаміка розвитку туризму була максимальною саме в кризових та слабо розвинених регіонах [23]. Це багато в чому обумовлено тим, що в кризових регіонах туризм нерідко є альтернативою іншим, більш виснажливим формам використання природних ресурсів – малоефективному сільському господарству, мисливству, лісозаготівлі тощо. Специфіка рекреаційних ресурсів кризових слаборозвинених регіонів є такою, що туризм, насамперед екотуризм, зокрема сільський зелений туризм, здатний у порівняно короткі строки забезпечити прискорення соціально-економічного розвитку.

Вплив рекреації та туризму на сталий соціально-економічний розвиток території може бути як прямим, так і опосередкованим. У масштабах держави рекреація та туризм можуть стати важелем для подолання нерівномірного економічного розвитку окремих територій, стимулюючи його підвищення в економічно слаборозвинених регіонах, несприятливих для промислового та аграрного виробництва. Розвиток рекреації та туризму в цих регіонах сприятиме зайнятості населення, зменшенню міграції його до великих міст та промислових центрів і навіть приведе до зворотного процесу – притоку населення з інших регіонів, що багато в чому обумовлено тими соціальними проявами, які забезпечують рекреація та туризм.

З огляду на значну важливість для суспільства сфери рекреації та туризму доцільно виділити, на нашу думку, такі аспекти її соціальної результативності: позитивні і негативні ефекти, внутрішні та зовнішні ефекти. Позитивні ефекти полягають у впливі на покращання різноманітних аспектів життєдіяльності населення та економіки в цілому. Вони загалом уже були означені вище, вони надзвичайно широкі та їхній перелік можна продовжувати. Що стосується негативних впливів, то, на жаль, сфера рекреації і туризму може здійснювати і негативний вплив на середовище.

Економічний розвиток у сфері рекреації не є безмірним. Він обмежується можливостями рекреаційних ресурсів та гранично допустимою пропускнуою спроможністю рекреаційної зони. Багато місць, що відвідуються рекреантами та туристами, мають крихкі екосистеми. Вони не можуть витримати серйозних порушень. Їхнє стихійне та нераціональне використання створює екологічні проблеми в районах інтенсивного рекреаційного освоєння як у розвинених країнах, так і в тих, що розвиваються. Норми пропускнуої спроможності для кожної території розраховуються окремо виходячи з конкретних особливостей рекреаційної зони. Як тільки зроблено вибір ділянки під рекреаційний центр, для того щоб рекреаційне вико-

ристання було стійким, необхідно розрахувати потенціал цієї території щодо прийому рекреантів.

Негативний вплив туризму, який відчувають на собі країни, що не мають достатніх технічних і фінансових можливостей для поповнення використаних туристами ресурсів та ліквідації заподіяних ними відходів, часто значно перевищує збиток, що завдається навколишньому середовищу місцевим населенням.

Негативний вплив туризму на природне середовище сьогодні стає об'єктом усе більш пильної уваги міжнародного співтовариства. Такий вплив різноманітний: деградація природних ландшафтів через надмірне споживання ресурсів; забудова земель; забруднення природних об'єктів; загроза дикій природі та місцям мешкання тварин та птахів; утрата біорізноманітності і, нарешті, порушення місцевих звичаїв і громад. Прикладів негативного впливу рекреаційно-туристичної діяльності на природне середовище багато. Виникає потреба у пошуку нових моделей екологічно безпечного розвитку, які відповідали б інтересам суспільства.

Соціальна результативність сфери рекреації та туризму може проявлятися на внутрішньому рівні, коли оцінюються внутрішні результати функціонування рекреації і туризму: охоплення населення різними видами послуг, динаміка надходжень від реалізації послуг тощо. Крім того, ця

сфера, безумовно, впливає і на зовнішнє середовище – на економіку регіону та країни в цілому. Такий зовнішній вплив знаходить прояв у впливі на підвищення продуктивності праці, на зайнятість, розвиток суміжних галузей, внесок у ВВП, ВВП, національний дохід тощо.

Висновки. Сфера рекреації та туризму є важливою частиною національної економіки, що здійснює широке коло економічних та соціальних ефектів. Соціальна результативність даної сфери полягає у впливі на розвиток особистості людини, покращання здоров'я, поліпшенні соціальних показників економічного розвитку. Водночас підвищення соціальної результативності рекреації та туризму визначається продуманістю й ефективністю державної політики, її орієнтацією на досягнення суспільно значимих цілей.

Перспективи подальших наукових досліджень у цій сфері полягають у наступному: розробка стратегій стійкого розвитку рекреації і туризму на різних рівнях; вироблення комплексної методики оцінки туристично-рекреаційного потенціалу території на національному, регіональному та локальному рівнях; удосконалення механізмів управління рекреаційними зонами; прогнозування розвитку регіональних і локальних рекреаційно-туристичних ринків на основі їхнього моніторингу.

Список літератури:

- Гришнова О.А. Людський розвиток / О.А. Гришнова. – К.: КНЕУ, 2006. – 308 с.
- Гришнова О.А. Туризм і рекреація як чинники людського розвитку / О.А. Гришнова // Матеріали доповідей II науково-практичної конференції «Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою» (Бердянськ, 15–16 вересня 2006 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/stati_ukr/grishnova.htm.
- Величко В.В. Організація рекреаційних послуг / В.В. Величко. – Х.: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2013. – 202 с.
- Герасимчук З.В. Регіональна політика розвитку рекреаційної сфери: механізм формування та реалізації: [монографія] / З.В. Герасимчук, М.В. Глядіна. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 164 с.
- Гидбут А.В. Курортно-рекреационное хозяйство (региональный аспект) / А.В. Гидбут, А.Г. Мезенцев. – М.: Наука, 1991. – 94 с.
- Гудзь П.В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій / П.В. Гудзь. – Донецьк: Юго-Восток, 2001. – 270 с.
- Казачковская Г.В. Повышение эффективности управления курортно-рекреационным комплексом / Г.В. Казачковская // Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины. – Донецьк: ІАП НАН України, 2000. – Т. 2. – С. 222–226.
- Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В.Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги-XXI, 2003. – 300 с.
- Кобанець Л.О. Концепція управління розвитком рекреаційної діяльності: [монографія] / Л.О. Кобанець; НАН України, Ін-т економіки пром-ті. – Донецьк, 2007. – 192 с.
- Кравченко Н.О. Рекреаційне господарство Полісся: сучасний стан та перспективи розвитку / Н.О. Кравченко. – Ніжин: МІЛАНІК, 2007. – 172 с.
- Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
- Стеченко Д.М. Наукові аспекти удосконалення організаційно-економічного механізму регулювання сфери надання рекреаційно-туристичних послуг / Д.М. Стеченко, І.В. Безуглий // Регіональна економіка. – 2013. – № 4 (70). – С. 157–166.
- Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: [монографія] / Т.І. Ткаченко. – К.: КНЕУ, 2009. – 463 с.
- Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко. – К., 2007. – 312 с.
- Шмагина В.В. Рекреация и туризм в системе современных приоритетов социально-экономического развития / В.В. Шмагина, С.К. Харичков; Ин-т проблем рынка и экон.-эколог. исслед. НАН Украины. – Одесса, 2000. – 70 с.
- Економічні та гуманітарні напрями розвитку соціальної інфраструктури: [монографія] / В.М. Новіков, Н.М. Дєєва, Г.А. Дмитренко [та ін.]. – Вінниця: ПП Балюк І.В., 2012. – 512 с.
- Трансформація соціальної інфраструктури в контексті забезпечення гуманітарного розвитку: [монографія] / В.М. Новіков, Н.М. Дєєва, І.С. Каленюк [та ін.]. – Вінниця: ПП Балюк І.В., 2015. – 384 с.
- Каленюк І.С. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку / І.С. Каленюк. – К.: Кадри, 2001. – 326 с.
- Статистичний щорічник України за 2014 рік / Державна служба статистики України. – К., 2015. – 586 с.
- Туристична діяльність в Україні у 2012 році: стат. бюл. / Від. за вип. І.В. Калачова. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 272 с.
- Туристична діяльність в Україні у 2014 році: стат. бюл. / Від. за вип. О.О. Кармазіна. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 76 с.
- Даниленко Н.Н. Влияние социальных функций туризма на устойчивое развитие региона (на примере Прибайкалья) / Н.Н. Даниленко, Н.В. Рубцова // Известия ИГЭА. – 2010. – № 6 (86). – С. 47–53.
- Гладкевич Г.И. Некофликтное рекреационное использование территории (зарубежный опыт для Бурятии) / Г.И. Гладкевич. – М., 2008. – 308 с.

Каленюк І. С.
Котенко Т. М.

Институт демографии и социальных исследований имени М.В. Птухи
Национальной академии наук Украины

ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СОЦИАЛЬНОЙ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ СФЕРЫ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА

Резюме

Рассмотрены подходы к определению социальной результативности рекреации и туризма. Выяснена сущность социальной результативности рекреации и туризма, определены особенности современного состояния развития рекреационно-туристической деятельности. Обобщены основные социальные эффекты влияния рекреации и туризма на личностное развитие, здоровье населения, развитие национальной экономики. Выделены позитивные и негативные эффекты, внутренние и внешние эффекты рекреации и туризма.

Ключевые слова: рекреация и туризм, социальная результативность, социальные эффекты, социально-экономическая эффективность, внутренние и внешние эффекты.

Kalenyuk I. S.
Kotenko T. M.

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies,
National Academy of Sciences of Ukraine

APPROACHES TO THE DEFINITION OF SOCIAL EFFECTIVENESS IN THE RECREATIONAL SPHERE AND TOURISM

Summary

Approaches to definition of social effectiveness of recreation and tourism are considered in the work, the essence of social effectiveness of recreation and tourism is elucidated, features of current state of development of recreation and tourism activities are identified, basic social effects of recreation and tourism on personal development, on public health, on development of the national economy are generalized, positive and negative effects, both internal and external effects of recreation and tourism are allocated.

Keywords: recreation and tourism, social effectiveness, social effects, social and economic efficiency, internal and external effects.

УДК 001.89(477)

Литовченко І. В.
Єрмоленко О. О.

Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Означено ряд проблем, що гальмують розвиток наукової діяльності, та запропоновано низку заходів, що допоможуть виправити ситуацію. Окреслено перспективи розвитку наукової діяльності в Україні при застосуванні намічених заходів. Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є розробка дієвого механізму втілення розроблених заходів на різних рівнях управління, що забезпечить ефективність упроваджених заходів та прискорить розвиток багатьох галузей економіки країни.

Ключові слова: наукова діяльність, освіта, кадровий потенціал, інновації.

Постановка проблеми. Сьогодні наука в Україні опинилась у вкрай складному становищі. Відсутність достатнього фінансування на наукові дослідження призводить до призупинення багатьох робіт. Велика кількість розробок не втілюється у життя. Відродження економіки України та направлення її на інноваційний шлях розвитку, стимулювання розвитку науки і техніки, формування сприятливих умов взаємодії в інноваційній сфері набувають усе більшого значення. Отже, виявлення проблем, що гальмують розвиток науки, та пошук ефективних шляхів їх вирішення є сьогодні вкрай актуальним для розбудови економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лише за підтримки інноваційного напрямку можливо покращити стан економіки та підвищити якість життя населення країни. Проблематикою створен-

ня, упровадження та захисту інновацій займалася велика кількість учених: В.Г. Кремень, А.В. Гриньов, С.М. Ілляшенко, Р.А. Фатхутдінов, С.А. Володін, О.С. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексюк, Н.С. Краснокутська, О.Б. Бутнік-Сіверський, С.В. Ярошенко, В. Брижко, О.В. Ришкова, Д.М. Лойко, О.В. Придатко та багато інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість публікацій стосовно проблем створення, упровадження та захисту інновацій, існує ціла низка питань, які до сих пір не мають однозначного рішення. Наприклад, кадрове забезпечення науки, альтернативне фінансування бюджетних наукових досліджень тощо.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану наукової діяльності в Україні, виявленні проблем та означенні перспектив розвитку.